

Rosas Resonans

– en teologisk introduktion

*Af lektor, ph.d. og prodekan for uddannelse
Marlene Ringgaard Lorensen*

Fredag den 13. september 2024 forelæser professor i sociologi, Hartmut Rosa, på Det Teologiske Fakultet. Anledningen er Center for Kirkeforsknings årlige konference med titlen “Et Hav af Himmelter. Musikalitet i Teologi, Liturgi og Kunst”. Konferencen afholdes traditionen tro i samarbejde med Fyen, Helsingør, København, Lolland-Falster og Roskildes stifter.

Som opvarmning til Rosas besøg vil jeg give en kort indføring i hans tænkning til dem, der endnu har til gode at give sig i kast med den. Det gælder særligt begrebet ’resonans’ og dets berøringsflader med teologi og religiøse praksisformer.

Hvem er Hartmut Rosa?

Hartmut Rosa (f. 1965) er en tysk sociolog og politolog. Han er professor i sociologi ved Friedrich-Schiller-Universitetet i Jena og leder af Max-Weber-Institutet ved Erfurt Universitet. Rosas hovedværker er *Alienation and Acceleration. Towards a Critical Theory of Late-Modern Temporality* (2010) og *Resonanz. Eine Soziologie der Weltbeziehung* fra 2016 (dansk udgave 2021). Siden har han udgivet flere kortere værker på godt 100 sider, som fint kan bruges som en intro-

duktion til resonansteorien. Det er bl.a. *Det ukontrollerbare* (dansk udgave 2020) og *Demokrati har brug for religion* (dansk udgave 2023).

Teorien om resonans

Inspirationen til Rosas teori om resonans stammer fra musikkens verden, hvor resonans udtrykker evnen til at opfange og sende lyd tilbage (latin: *resonare*). Samtidig kendes resonans fra fysik, hvor spændinger mellem to poler kan indgå i resonans med hinanden. Fænomenet er også grundlæggende for menneskers måder at interagere med hinanden på, såvel som med natur, materielle genstande, religion, politik og kultur.

Ifølge Rosas teori kendetegnes resonansforhold ved, at begge parter forandrer sig i mødet med hinanden, og fænomenet kan således opdeles i tre faser:

1. af<-ficering i betydningen af at blive bevæget af noget udefrakommende
2. e->motion i form af en respons eller et svar
3. transformation, hvori de to parter – eller subjekt og verden – gensidigt berører og forvandler hinanden.

Rosa gør brug af pilemarkeringer for at understrege, at resonans som udgangspunkt består i en bevægelse, hvori noget udefrakommende overgår os. Mennesket kan dernæst reagere på denne oplevelse af noget udefrakommende ved selv at foretage en bevægelse i retning af det andet, for eksempel i form af tale, kropssprog eller mimik. At resonans ikke forveksles med en automatreaktion i form af et ekko, er afgørende. Resonans fordrer nemlig, at begge parter, skønt berørt, responderer ud fra sit eget perspektiv og med sin egen stemme. Af samme grund kan resonans ikke planlægges eller garanteres – eller som Rosa skriver: “Sociologisk udtrykt betyder det, at resonans også altid har gavekarakter; resonans fremstår som vederfarelse, noget, der overgår én, og det er netop det, der menes med det ukontrollerbare konstitutive punkt” (2020, 53).

Resonante relationer forudsætter dermed en hårfin balancegang mellem åbenhed og lukkethed, receptivitet og aktivitet samt ydre og indre. Som eksempel på sådanne interaktionsformer henviser Rosa til bøn, som netop kendetegnes ved, at mennesket vender sig indad for at vende sig ud mod den helt Anden. Ligesom med bøn er resonans ikke noget, den enkelte kan kontrollere. Det handler snarere om at lade sig påvirke eller lade noget ske, som er uden for ens kontrol. Dette fratager naturligvis ikke mennesket for ansvaret for sine omgivelser. Rosa bruger bevidst begrebet både deskriptivt og normativt. Ud fra et resonansteoretisk perspektiv handler den ansvarlige omgang med den anden, naturen eller samfundet således ikke om at kontrollere den anden. I stedet kobles ansvarlighed sam-

men med evnen til at lytte og svare, eller til at lade sig afficere og respondere.

Modvægt til acceleration

Rosas teori om resonans udspringer fra hans studier af forholdet mellem fremmedgørelse og social acceleration. I sine tidlige værker påviste han, hvordan tekniske fremskridt, som havde til hensigt at spare tid, har en tendens til at medføre tidsnød frem for bedre tid. Disse effektiviseringsprocesser kommer til at ændre samfundsstrukturer og menneskelige relationer på en problematisk måde, fordi både samfund og mennesker lader sig fange i et hamsterhjul, som gør, at de kun kan stabilisere sig gennem kontinuerlig acceleration, vækst og aggressivitet.

Analyserne påpeger, hvordan denne form for eskalering forvandler måden, hvorpå mennesker ikke bare forholder sig til andre mennesker, naturen og arbejdet, men også til egne kroppe og måder at tænke på. En af forsvarsmekanismerne mod accelerationssamfundet består i, at vi lukker os af for omverden og mister evnen til virkeligt at lytte efter og svare. Denne måde at relatere til vores omgivelser på skyldes ifølge Rosa, at det senmoderne samfund er baseret på en dynamisk form for stabilisering, som kræver kontinuerlig vækst, acceleration og innovation for blot at fastholde status quo. Dette accelererede verdensforhold medfører, at det moderne menneske hele tiden vil udvide og kontrollere sin omverden – hvilket igen fører til økologiske, politiske og mentale problemer.

Symptomerne på disse former for accelererede og aggressive måder at interagere med vores omgivelser på kan opsummeres i tre dominerende krisetil-

stande, som karakteriserer vores verden i det 21. århundrede:

1. Den økologiske krise, som indebærer en forstyrrelse i måden, hvorpå mennesker forholder sig til naturen på.
2. Demokratiets krise, som bunder i forstyrrede sociale relationer og interaktionsformer.
3. Den mentale og psykologiske krise, som viser sig i de mange tilfælde af sygelig stress og andre psyko-sociale problemer, som ifølge Rosa vidner om forstyrrelser i subjektive selvforhold.

Overraskende nok medfører samtidens forsøg på at opnå det gode liv en tendens til at umuliggøre det. Rosa opsummerer det paradoksale problem som 'the triple A Approach to the world', fordi mange mennesker i det senmoderne samfund vælger at tage del i den accelererede væksttankegang ud fra en tro på, at det gode liv afhænger af vores evne til at gøre en større del af verden *available, attainable, accessible*.

Diverse former for teknologi udvikles for at gøre mere af verden tilgængelig. Det gælder for eksempel mobiltelefoner, biler og fly, der synes at gøre adgangen til verden nemmere og hurtigere. Desværre har menneskehedens jagt på at udvide vores rækkevidde resulteret i dybt problematiske konsekvenser, fordi vi kommer til at ødelægge den verden, som vi forsøger at gøre tilgængelig. Kort fortalt har menneskers forsøg på at effektivisere vores omgivelser ændret naturen i en sådan grad, at den flere steder ikke længere er beboelig.

Ritualers potentiale for resonans

Som modvægt til et accelereret og aggressivt verdensforhold fremhæver Hartmut Rosa resonans som en alternativ måde at relatere til den anden, samfundet og naturen på. Eller som han opsummerer sin grundlæggende tese: "Hvis acceleration er problemet, er resonans måske løsningen" (2021, 10). Ifølge hans teori består resonans af tre forskellige akser:

1. Horisontal resonans, som kan opleves i mødet mellem mennesker så som i kærlighedsforhold og venskab, blandt kolleger eller i det politiske rum.
2. Diagonal eller materiel resonans, som finder sted, når vi interagerer med ting og aktiviteter inden for uddannelse, sport og arbejde. Det er for eksempel i forholdet mellem pianist og klaver, forfatter og tekst, og i madlavning og havearbejde.
3. Vertikal resonans, der vedrører de dybeste lag i tilværelsen, herunder religion, naturen, historien og kunsten som alt det, der giver os en fornemmelse af at været dybt forbundet.

I et resonanstheoretisk blik beskrives naderen som en unik begivenhed, fordi den involverer alle tre akser på én gang: Kirkegængernes samling til gudstjeneste og omkring nadverbordet muliggør horisontal resonans; indtagelse af brød og vin åbner for den diagonale resonans; og det sakramentale nærvær involverer den vertikale resonans.

I bogen *Demokrati har brug for religion* hævder Rosa ligefrem, at kirkerne er blandt de sidste institutioner, som lægger op til et andet forhold til verden end den

fremmedgørende, aggressive omgang, som dominerer det senmoderne samfund. Rosa plæderer dog ikke for en instrumentel brug af religionen som en måde at stadfæste ens eget politiske standpunkt. Han understreger tværtimod, at demokrati kun fungerer efter hensigten, hvis borgerne – foruden at gøre brug af deres evne til at tale og stemme – udvikler evnen til at lytte til andres holdninger og standpunkter.

Sideløbende med sine fremhævelser af kirkesamfundenes unikke rolle understreger Rosa, at der aldrig er garanti for resonante relationer i kirkelige fællesskaber og praksisformer, selvom potentialet er der. Tværtimod er der utallige eksempler på, at religiøse autoriteter og dogmer kan udgøre den værst tænkelige form for fremmedgørelse og kontrol og dermed udelukke muligheden for resonans.

Mellem åbenhed og lukkethed

Resonans består altså i en vekselvirkning mellem bevægelse, selvvirkning og forvandling. Forudsætningen for, at en sådan forvandling kan finde sted, er en hårfin balance mellem åbenhed og lukkethed. Denne illustrerer Rosa med henvisning til den særlige konstruktion, som skaber resonanskammeret i en akustisk guitar eller violin: For at kunne indgå i resonans må en person være åben nok til at opfange en impuls udefra; samtidig må vedkommende dog være lukket nok til at kunne respondere med sin egen stemme.

Disse forudsætninger kan blive udfordret i en række tilfælde, og den ideelle balance mellem at være henholdsvis åben og lukket kan ændre sig afhængigt af en persons skiftende livsomstændigheder.

Flere eksempler byder sig til: En person, som har været udsat for fysisk eller psykisk vold, har gode grunde til at afskærme sig fra berøring. En sådan lukkethed kan udgøre en livsnødvendig form for selvbeskyttelse i en periode, men det bliver problematisk, hvis afskærmningen bliver permanent.

Eller: Den, der har mistet troen på, at hun eller han kan bevæge andre, og har glemt, at hun eller han selv kan lade sig bevæge, kan have en tendens til relatere til andre via manipulation og aggression frem for åbne møder.

Eller: Den person, som er meget åben og nemt lader sig bevæge, kan miste evnen til at udtrykke sin egen stemme. I dette tilfælde kan personen med fordel øve sig på at lukke af for andres perspektiver for bedre at kunne finde og udtrykke sin egen stemme.

Heavy metal til september

Hartmut Rosas seneste bog, *When Monsters Roar and Angels Sing. Eine kleine Soziologie des Heavy Metal*, udkommer i dansk oversættelse op til hans forelæsning på konferencen i september, og vi ser frem til at udfolde resonansbegrebet i dialog med ham selv i spændingsfeltet mellem musik, teologi, liturgi og kunst.